

**МАСШТАБИ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА КИТАЮ
ЗА МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО КАПІТАЛІЗМУ**

Єфремов Д.П., кандидат економічних наук, докторант
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Анотація. Адекватна оцінка масштабів державного сектора країни виступає для дослідника відправною точкою аналізу структури економіки країни, специфічних рис її національної моделі, вектору її руху та потенціалу розвитку. Дослідження елементів державного сектора також створює фундамент для ідентифікації його функціонального призначення в контексті результативності розбудови держави суспільного добробуту, а також успіхів у забезпеченні редистрибутивної справедливості. Вивченню його масштабів та структури в Китаї, який спирається на власну модель державного капіталізму, присвячена дана стаття.

Ключові слова: масштаби державного сектора, структура державного сектора, державний капіталізм, Китай.

Аннотация. Адекватная оценка масштабов государственного сектора страны выступает для исследователя отправной точкой анализа структуры ее экономики, специфических черт ее национальной модели, вектора ее движения и потенциала развития. Исследование элементов государственного сектора также создает фундамент для идентификации его функционального назначения в контексте результативности построения государства общественного благосостояния, а также успехов в обеспечении редистрибутивной справедливости. Изучению его масштабов и структуры в Китае, опирающемся на собственную модель государственного капитализма, посвящена данная статья.

Ключевые слова: масштабы государственного сектора, структура государственного сектора, государственный капитализм, Китай.

Abstract. Adequate assessment of the public sector scale provides to researchers a starting point for the analysis of the economy's structure, the specific features of its national model, the vector of its movement and development potential. The investigation of the public sector elements also provides a foundation for the identification of its functionality in the context of welfare-state building, as well as success in ensuring redistributive justice. The subject of this article is to study public sector scale and structure in China, where it is based on its own model of state capitalism. For this purpose comparative methods and statistical analysis of country's government finance statistics are used. Because in China there is an economic model in which the state controls society and directs it to the objectives recognized by its leaders as a priority, then in relation to the institutions of government in this country one should not use the term "public sector", but the "government sector". The study revealed the features of Chinese statistics in fixing of the government sector activities, disparities in the distribution of functions and resources between the central government and sub-national administrative units. Also it identified potential risk points to the stability of the Chinese model of state capitalism.

Keywords: the scope of the government sector, the structure of the government sector, state capitalism, China.

Постановка проблеми. Усі науковці, що досліджують особливості економічного розвитку Китаю протягом останньої чверті XX – початку XX ст., акцентують увагу на важливості внеску державного сектора країни в економічну динаміку. Успіхи КНР у забезпеченні високих темпів економічного зростання, побудовані не просто на активному втручанні держави в ринкові механізми, а й на збереженні державних підприємств у стратегічних галузях і державної власності на активи, оформлені в модель китайського державного капіталізму, кинули тінь на домінуюче в парадигмі мейнстріму бачення держави як небажаного економічного агента, масштаби та повноваження якого потрібно регламентувати правилами та скорочувати.

Логіка діяльності державного сектора Китаю підкоряється принципам так званого Пекінського консенсусу, протилежного Вашингтонському, що має за мету відродження величі нації на умовах

стійкості та внутрішньої стабільності політичної системи, засобами інтенсивного економічного розвитку та оновлення суспільства. Обмежуючи волатильність ринків та ставлячи під державний контроль ресурсні потоки, влада країни підтримує економічні відносини на базі державного капіталізму. Адекватна оцінка ефективності функціонування останнього потребує встановлення масштабів та структури державного сектора Піднебесної, що уможливило б компаративні дослідження та запозичення китайського досвіду іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень. Проблема динаміки економічних розмірів державного сектора цікавить науковців з часів А. Вагнера, який першим дослідив тенденцію до його невпинного зростання [1]. Сьогодні для оцінки масштабів участі держави в економіці класична теорія суспільного сектору в першу чергу звертається до аналізу частки ВВП, перерозподіленої через державний бюджет [2, с. 160–164]. Детальне вивчення її довгострокової динаміки в зв'язках з іншими макроекономічними та соціальними параметрами для країн ОЕСР здійснили Танзі та Шукнехт [3], а огляд для сучасного періоду представлений у [4]. Вдалий підхід до класифікації наукових теорій, які виникли на інтерпретації тенденції Вагнера щодо розмірів держави, запропонували Т. Гаррет та М. Райн [5]. Вони умовно розділили їх на такі, що віддають зверхність суспільству над державою (Баумоль, Родрік, Чиказька школа), та ті, які пояснюють їх збільшення автономністю держави по відношенню до суспільства (Нісканен, Оутс, Б'юкенен).

У цьому контексті цікавим видається порівняння динаміки масштабів державного сектора в Китаї за доби державного капіталізму (після 1978 року) із тенденціями та їх інтерпретаціями, поширеними в розвинутих країнах.

Мета і методика дослідження. Метою статті є оцінка розмірів державного сектора КНР, що дає підстави робити висновки про «вартість» держави для економіки, ефективність абсорбції та редистрибуції нею коштів суспільства та успішність її діяльності як гаранта добробуту населення.

Для просування до неї в межах даної статті автор оперує елементами компаративного та статистичного аналізу. Проблемаю їх застосування для аналізу випадку КНР слід відзначити недостатність офіційних статистичних даних, які пропонуються Національним бюро статистики Китаю (NBSC): вони не завжди відповідають міжнародним стандартам, частина з них (особливо стосовно регіонів) не публікується або не доступна англійською мовою. В рамках даного дослідження автор не ставить за мету заповнити білі плями в статистичній інформації щодо КНР, а тому за потреби звертатиметься до висновків інших дослідників стосовно обсягів фінансових ресурсів, якими оперують державні інститути країни.

Результати досліджень. Аналіз масштабів державного сектора в сукупному продукті країни можна здійснити за двома напрямками: 1) підсумувавши витрати центрального і місцевих урядів, а також державних підприємств, в обсягах яких матимуть своє відображення функції, взяті на себе державою в межах національного господарства; 2) додаючи доходи, отримані центральним і місцевими органами влади, а також державними компаніями, величини яких нададуть свідчення про структуру джерельної бази державного сектора країни. Оціночні судження за кожним із підходів доцільно здійснювати на основі не стільки абсолютного, скільки відносного виміру, порівнюючи витрати і доходи держави із загальною величиною створеного країною продукту.

У порівнянні з іншими країнами-світовими лідерами (табл. 1) обчислені через витрати державного бюджету сучасні масштаби державного сектора КНР (табл. 2) були до 2013 року феноменально низькими – всього близько чверті ВВП. Такий показник є нетиповим для розвинутих держав Західної Європи, де від країни до країни він коливається довкола половини сукупного продукту, але цілком характерний для країн, що розвиваються (наприклад, понад 30 % у Республіці Корея).

Держава в Китаї активно витрачає на оборону та правопорядок, а от витрати перерозподільчого та соціального характеру зростають значно повільніше. Найбільша стаття національних витрат – на покриття населення освітою – є домінуючою, зважаючи на складність забезпечення, велику чисельність населення країни та його позитивний щорічний приріст.

Витрати на соціальний захист робітників підприємств у КНР не включаються до видатків державного бюджету, субсидії ж збитковим державним підприємствам обліковуються як від'ємні доходи бюджету, а не витрати. Враховані під час аналізу, вони розширюють масштаби видатків державного сектора на 4 – 5 процентних пунктів [6].

Таблиця 1

**Частка сукупних державних витрат в економіці деяких країн
(в середньому за рік у % до ВВП)***

Країна	Роки			
	1995–1998	1999–2003	2004–2008	2009–2013
Італія	50,33	46,86	47,22	50,36
Німеччина	49,72	46,78	44,58	45,44
Респ. Корея	23,52	27,09	30,18	32,54
Сполучене Королівство	38,35	39,20	43,45	47,35
США	35,82	35,04	36,94	41,20
Франція	53,68	51,90	52,65	56,59
Японія	34,10	36,54	34,30	39,97

* Джерело: складено автором на основі даних OECD, IMF

Поруч із видатками за класичними бюджетними статтями (на суспільні послуги, трансфери населенню, субсидії економічним суб'єктам, національну безпеку тощо) у Китаї поширена практика фінансування за рахунок держави позабюджетних видатків різного спрямування (табл. 2). Найчастіше вони здійснюються місцевими адміністраціями або ж окремими державними агенціями чи інститутами та набувають форм дотацій сільгоспвиробникам, інвестицій у відновлення природних ресурсів, технологічну модернізацію комунальних підприємств, компенсаційних платежів жителям сільських територій, а також будівництва та утримання інфраструктурних об'єктів.

Таблиця 2

Структура доходів і витрат державного сектора КНР, % ВВП*

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Витрати держ. сектора, зокрема	>34,0	37,5	31,0	15,2	19,6	21,3	23,8	>41,1
1. Центрального уряду								
- бюджетні	14,7	8,8	5,4	3,4	5,6	4,8	4,0	6,0
- позабюджетні**		6,2	5,6	0,6	0,2	0,3	0,1	
2. Місцевих адміністрацій								
- бюджетні	19,3	13,4	11,1	7,9	10,5	13,6	18,4	35,1
- позабюджетні**		9,1	8,9	3,3	3,3	2,6	1,3	
Доходи держ. сектора, зокрема	>25,4	39,1	30,2	14,2	17,4	19,9	22,1	>37,9
1. Центрального уряду								
- бюджетні	6,2	8,5	5,3	5,4	7,0	8,9	10,6	17,7
- позабюджетні**		7,0	5,7	0,5	0,3	0,2	0,1	
2. Місцевих адміністрацій								
- бюджетні	19,2	13,7	10,4	4,9	6,5	8,2	10,1	20,2
- позабюджетні**		9,9	8,8	3,4	3,6	2,6	1,3	

* Джерело: складено автором на основі даних NBSC

** дані публікувалися з 1986 по 2010 роки.

Окрім офіційних бюджетних та позабюджетних видатків у країні також має місце практика неформального фінансування так званих небюджетних видатків державного сектора, джерелами яких є непередбачені витрати за інфраструктурними проектами, втрати, породжені комерційною діяльністю різних гілок влади, викуп застав, покриття різноманітних недоїмок, пені, штрафів та компенсаційні виплати за простроченими кредитними зобов'язаннями державних підприємств і установ. Подібні видатки не обліковуються державними статистичними службами та існують на межі з тіньовою економікою; їх величина оцінюється фахівцями у додаткових 5 % ВВП щороку [6].

До уваги слід взяти і той факт, що значна частина державного сектора в Китаї представлена у вигляді численних державних підприємств, сумарний обсяг одних лише інвестиційних витрат яких у 2010 році становив 20,8 % ВВП (у 1995 – 17,9 %, у 2000 – 16,6 %, у 2005 – 16,0 %).

Специфічною рисою китайської економіки є вертикальна асиметричність структури витрат і доходів державного сектора: співвідношення витрат центрального і регіональних бюджетів складає 1 до 4,6, в той час як їх доходи співвідносяться як 1 до 1. Вона є унікальною не тільки на фоні економік країн, що розвиваються (де аналогічні співвідношення складають 1:0,2 та 1:0,1), а й держав, економіки яких прийнято вважати розвинутими (співвідношення 1:0,5 та 1:0,2), в яких операційне виконання більшості функцій доручено все ж центральному уряду [7, с. 40–41].

Основною причиною китайської асиметрії є диспропорційність розподілу функціональних обов'язків між центральною владою та місцевими адміністраціями різних рівнів. Кожен із щаблів адміністративної влади намагається максимізувати бюджетний надлишок у своєму розпорядженні, з метою чого оптимізує «неприбуткові» статті власних витрат (у першу чергу соціального спрямування), делегуючи обов'язки з їх фінансування підлеглим адміністраціям нижчого рівня. Як наслідок, на найнижчих управлінських рівнях спостерігається концентрація соціально важливих державних витрат, для покриття яких вони не мають належної фінансової бази.

Висновки. За моделі державного капіталізму внутрішньокраїнове вирівнювання доходів бюджетів різних рівнів суттєво обмежене в КНР різноманітними факторами інституціонального характеру, а тому локальні органи влади вимушені самостійно шукати джерела позабюджетних доходів для збалансування своїх фінансів. Ними найчастіше стають рентні платежі від продажу або експлуатації місцевих матеріальних нестворених активів, надходження від яких, проте, не можна розглядати як стабільні та невичерпні. Означені фактори уже є генераторами боргових проблем для адміністративних одиниць у багатьох кутках країни, загрожують довгостроковій рівновазі балансу активів у розпорядженні держави та потребують кардинального реформування.

Список використаних джерел

1. Wagner, A. Staat in nationalökonomischer Hinsicht. / A. Wagner // Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Third edition, Book VII. - Jena: Lexis, 1911. – pp. 743 – 745.
2. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт [Пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка] – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
3. Tanzi, V., Schuknecht, L. Public spending in the 20th century: a global perspective / Tanzi, V., Schuknecht, L – USA, Cambridge University Press, 2000. – 291 p.
4. Hall, D. The past, present and future of public spending [Electronic resource] / D. Hall // PSIRU, Business School, University of Greenwich, London. – available at http://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_conference_2010/papers/59_The_past_present_and_future_of_public_spending.pdf
5. Garrett, T. and Rhine, R. On the size and growth of government / T. Garrett and R. Rhine // Federal Reserve Bank of St. Louis Review. – 2006 – No 88(1). – pp. 13 – 30.
6. Lin, S. Government expenditure / S. Lin // The Oxford companion to the economics of China / edited by S. Fan, R. Kaubur, S.-J. Wei, X. Zhang. – Oxford University Press, 2012 – pp. 183 – 189.
7. Dollar, D. and Hofman, B. Intergovernmental fiscal reforms, expenditure assignment, and governance / D. Dollar and B. Hofman // Public finance in China: reform and growth for a harmonious society / edited by Jiwei Lou, Shuilin Wang. – World Bank, 2008. – pp. 39 – 51.

References

1. Wagner, A. (1911) Staat in nationalökonomischer Hinsicht. In Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Third edition, Book VII. Jena: Lexis, pp. 743 – 745.
2. Blankart, C. B. (2000), Public finances in the democracy [Derzhavni finansy v umovah demokratiji], Lybid', Kyiv, 654 p.
3. Tanzi, V., Schuknecht, L. (2000), Public spending in the 20th century: a global perspective, Cambridge University Press, USA, 291 p.
4. Hall, D. (2010), The past, present and future of public spending, PSIRU, Business School, University of Greenwich, London, available at http://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_conference_2010/papers/59_The_past_present_and_future_of_public_spending.pdf
5. Garrett, T. and Rhine, R. (2006), On the size and growth of government, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 88(1), pp. 13 – 30.

6. Lin, S. (2012) Government expenditure, *The Oxford companion to the economics of China* edited by S. Fan, R. Kaubur, S.-J. Wei, X. Zhang, Oxford University Press, pp. 183 – 189.

7. Dollar, D. and Hofman, B. (2008), Intergovernmental fiscal reforms, expenditure assignment, and governance, *Public finance in China: reform and growth for a harmonious society*, edited by Jiwei Lou, Shuilin Wang, World Bank, pp. 39 – 51.